

روایتی تازه از اکتشاف نفت در مسجد سلیمان

یونس صادقی

کارشناس مرکز اسناد صنعت نفت

با امضای قرارداد داری در سال ۱۹۰۱ میلادی با مظفرالدین شاه قاجار در کاخ صاحبقرانیه تا کشف نفت در ۲۶ ماهه ۱۹۰۸ در مسجد سلیمان، چیزی در حدود ۷ سال به طول انجامید تا فصلی نوین در تاریخ معاصر ایران گشوده شود. در این بین استمرار فعالیت‌های «رینولدز» زمین‌شناس و مهندس عمران برجسته انگلیسی و اصرار بر وجود نفت در مسجد سلیمان با وجود مخالفت «شرکت نفت برمه» که تا آن موقع چیزی در حدود ۲۵۰ هزار پوند را خرج پروژه کرده بودند و حاصلی به بار نیاورده بود شرایط ادامه حفاری در مسجد سلیمان را به سمت تعطیلی کشانده بود. ویلسون در کتاب یادداشت‌های روزانه اش روزهای منتهی به کشف نفت را چنین توصیف کرده است «در اواخر آوریل (۱۹۰۸) رینولدز به من خبر داد که مدیران شرکت حفاری به او اطلاع داده‌اند که بودجه حفاری، که در آن زمان از طریق شرکت نفتی برمه تأمین می‌شد رو به اتمام است و منبع مالی دیگری نیز برای تأمین بودجه مورد نظر در اختیار ندارند. بنابراین ادامه کار حفاری تحت امتیاز قرارداد داری ممکن است به زودی متوقف شود. بنابراین دستور این است که کار متوقف شده، کارمندان اخراج شوند و دکل‌ها و ابزار به قطعات قابل حمل تفکیک و آنچه مقرون به صرفه است پس فرستاده شود». در این بین با گفت‌وگویی که بین ویلسون و رینولدز صورت گرفته بود و اصراری که رینولدز بر کشف نفت در منطقه مسجد سلیمان داشت، تصمیم گرفتند، به بهانه خوانا نبودن متن تلگراف، کار را تعطیل نکنند و از قطعه قطعه کردن دکل‌ها خودداری کنند تا نامه کتبی به آن‌ها ابلاغ شود. اما تا قبل از رسیدن ابلاغ کتبی از طرف شرکت نفتی برمه به رینولدز، چاه شماره یک B به نفت رسید... و فصلی تازه از تاریخ معاصر رقم خورد. در مرکز موزه‌ها و اسناد صنعت نفت، سندی متعلق به همین روزها وجود دارد؛ گزارش‌های حفاری که شرایط فنی هر روزه چاه شماره یک مسجد سلیمان را انعکاس داده است. روزهایی که فشار شرکت نفت برمه بر رینولدز و همکارانش زیاد شده بود و گزارش‌های حفاری هم چیزی را نشان نمی‌داد تا اینکه با رسیدن به روز موعود، تمام ناامیدی‌ها تبدیل به امید گردید. این سند متعلق به همین روزهاست. یعنی روز سه شنبه ۲۶ می سال ۱۹۰۸ (۵ خرداد ۱۲۸۷) یعنی در روزی که مته حفاری چاه شماره یک نفتون، واقع در مسجد سلیمان به نفت رسید. در گزارش فنی این سند مشخص می‌گردد چاه شماره یک نفتون در عمق ۱۱۷۹ فوتی به نفت رسیده است (مخزن نفتی آسماری) و وجود نفت به مقدار زیاد در این چاه اثبات شده بود. لوله جداری ۸۸/۳ اینچی، در عمق ۲-۱۱۴۸ فوتی گذاشته شده بود تا ادامه حفاری در مخزن نفتی آسماری امکان پذیر شود. گزارش این حفاری توسط «سامسون»، زمین‌شناس این پروژه نوشته شده بود. اهمیت این سند از این جهت است که گزارش مکتوب از لحظه کشف نفت در مسجد سلیمان را در اختیار محققین تاریخ نفت قرار داده است تا با بررسی آن، زوایای پنهان مانده تاریخ نفت بیشتر روشن گردد.

BORING LOG of WELL No.1 B WEEK ENDING 26th May, 1908									
Date	Foot Drilled	Total Depth	Dis. of hole	Foot in. Total depth	Inside dia.	Hours worked	Strata	REMARKS.	
Brought forward.		1160'		1148'-2"	9"				
Monday 18	13'	1173'					Arenaceous limestone & gypsum		
Tuesday 19	6'	1179'					Unable to be obtained owing to quantity of gas in hole		
Wednesday 20									
Thursday 21									
Friday 22									
Saturday 23									

چاه شماره یک مسجد سلیمان میان اجداد قیری و نماینده داری به امضا رسید. یک نسخه اصلی آن همراه با نسخه‌های تمديد شده (۳ سال یک بار قرارداد تمديد می‌شده است) نزد خانواده قیری در صندوق امانات یکی از بانک‌های کشور نگهداری می‌شود. نسخه‌های اصلی دیگر در اسناد شرکت ملی نفت ایران در اهواز و قطعاً نسخه‌ای هم نزد کارگزاران انگلیسی وجود دارد.

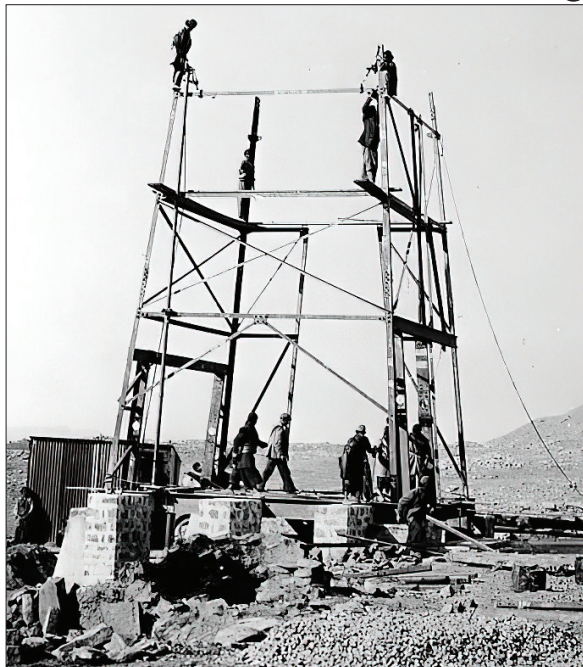
● از اعلی حضرت همایونی به جناب فخامت نصاب مستر داری

این قرارداد در تاریخ اول اکتبر ۱۹۰۷ به امضای طرفین رسیده است. اجازه دهندگان سید لطف اله ولد مرحوم سید کریم قیری و آقاسید آقایی ولد مرحوم سید محمد قیری و کالتا از جانب سادات قیری هستند. موجر (اجاره کننده) ویلیام ناکس داری و وکیل وی، مستر جی. پی. رینولدز، آن را امضاء کرده است. به طور کلی هفت اثر مهر و امضای طرفین، شامل مهر و امضای مجتهدین شوشتر و کنسولگری انگلیس در اهواز در زیر و اطراف قرارداد، مشاهده می‌شود که بعضی از آنها ناخوانا بوده و بر عهده متخصصان اسناد قدیمی است که متون این مهرها و متن اصلی قرارداد و متون انگلیسی آن را مطالعه و به دقت آشکار کنند. قرارداد دارای هشت شرط است که هر کدام توضیح داده شده و در بخش‌های قابل خواندن آن نکات زیر به چشم می‌خورد:

مستر جی. پی. رینولدز وکیل داری، به نیابت از او متعهد شده است که در ارتباط با موضوع قرارداد، در ماه اکتبر هر سال مقدار یک هزار و پانصد من شوشتر نفت و مقدار یک هزار و پانصد من شوشتر قیر به نمایندگان سادات قیری تحویل داده و نفت و قیر استخراج شده خود را به هیچ وجه در شوشتر و دزفول نفروشد. این مقاوله نامه جاری خواهد ماند تا زمانی که امتیاز از جانب اعلی حضرت همایونی (پادشاه قاجار) به جناب فخامت نصاب مستر ویلیام ناکس داری داده شده باقی است و مستر داری را اختیار فسخ است. ناگفته نماند که این قرارداد تا سال‌های اولیه پس از سقوط پهلوی نیز مورد تأیید وزارت نفت بود و مقرری ناچیزی به سهامداران فامیل سادات قیری داده می‌شد که به مرور و با توجه به عدم وجود مدارک قضایی مستند در اثبات مالکیت زمین و .... این مقرری مشمول مرور زمان شد.

اجداد قیری تصمیم گرفتند از ماده سیاه رنگ چشمه خراسان بهره برداری کنند

پس از قرارداد داری، حفاری‌ها برای اکتشاف نفت شروع شد

مأموران اکتشاف داری اوایل سال ۱۲۸۰ شمسی به مسجد سلیمان رفتند

این قرارداد در تاریخ
اول اکتبر ۱۹۰۷ به
امضای طرفین رسیده
است. اجازه دهندگان
سید لطف اله ولد
مرحوم سید کریم
قیری و آقاسید آقایی
ولد مرحوم سید محمد
قیری و کالتا از جانب
سادات قیری هستند

